

KİLİS'TEKİ SURİYELİLERİN UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE ADAPTATION PROCESSES OF SYRIANS IN KİLİS

MAHMUT METİN TÜRKOĞLU

ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ., BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
RESEARCH ASSISTANT, UNIVERSITY OF BİTLİS EREN SCHOOL OF ISLAMIC STUDIES
DEPARTMENT OF RELIGIOUS SCIENCES
BİTLİS, TÜRKİYE

mturkoglu@beu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-3235-0617>

HASAN KAYIKLIK

PROF. DR., ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İLAHIYAT FAKÜLTESİ
DİN PSİKOLOJİSİ ANABİLİM DALI
PROFESSOR, UNIVERSITY OF ÇUKUROVA FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY OF RELIGION
ADANA, TÜRKİYE

hkayiklik@cu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-4708-9167>

MUSTAFA DOĞAN KARACOŞKUN

PROF. DR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İLAHIYAT FAKÜLTESİ
DİN PSİKOLOJİSİ ANABİLİM DALI
PROFESSOR, UNIVERSITY OF KİLİS 7 DECEMBER FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY OF RELIGION
KİLİS, TÜRKİYE

mkaracoskun@kilis.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-7413-340X>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1463258>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
1 Nisan / April 2024

Kabul Tarihi / Accepted
23 Haziran / June 2024

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Türkoğlu, Mahmut Metin – Kayıklık, Hasan – Karacoşkun, Mustafa Doğan, "Kilis'teki Suriyelilerin Uyum Süreçleri Üzerine Nitel Bir Araştırma [A Qualitative Research on the Adaptation Processes of Syrians in Kilis]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 10/1 (Haziran/June 2024): 133-157.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Türkiye.

KİLİS'TEKİ SURİYELİLERİN UYUM SÜREÇLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA¹

Özet

Bu çalışma, ülkelerinde çıkan iç savaş nedeniyle göçe zorlanan ve sonrasında Kilis'e gelen Suriyelilerin uyum süreçlerine etki eden etmenlerin ve sürecin ne yönde ilerlediğini tespit etmek için yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve durum çalışması olarak desenlenmiştir. Buradaki amaç gerçek yaşama ve günlük bir duruma ait olan konu hakkında derinlemesine görüşmeler yaparak, ulaşılan sonuçlar üzerinden betimleme ve değerlendirme yapmaktır. Çalışma sahası olarak Kilis seçilmiştir. Çünkü Kilis, nüfusa oranla en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan şehir konumundadır. Bulgular yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Verilerin analizi ise tümevarım analiz yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Kilis, Suriye'ye en yakın sınır illerinden biri olduğu için göç yeri olarak birçok katılımcının ilk tercihi arasında yer almıştır. Şehrin diğer illere kıyasla ekonomik anlamda yaşanılabilir bir düzeyde olması uyum sürecini olumlu anlamda etkilemiştir. Ayrıca daha önce kurulan ticaret ve akrabalık ilişkilerinden ötürü insanların birbiri hakkındaki düşüncesi pozitif yönde seyretmektedir. Bu da uyum sürecini kolaylaştıran bir diğer etmendir. Yine buradaki insanların dini hayata önem vermesi ve neredeyse herkesin aynı dine mensup olması uyum sürecini iyi yönde etkileyen bir diğer faktördür. Çalışma boyunca birçok dini atıflarda bulunan katılımcılar için zorlu yaşam olaylarıyla baş etme sürecinde din çok önemli bir rol üstlenmektedir. Birçok katılımcı olumlu dinî başa çıkma mekanizmaları geliştirerek karşılaştıkları zorluklarla baş etme sürecinde inançlarından destek almıştır. En çaresiz hissettikleri anda bile Tanrı'ya sığındıklarını ifade eden katılımcıların inançlarından aldıkları destek uyum sürecine pozitif yönde etki etmektedir. Ev sahibi grup üyelerinin göçün olduğu ilk zamanlarda maddi ve manevi yardımları katılımcıların ayakta kalmalarını sağlamıştır. Hem ev sahibi kültür hem de Suriyeliler bu durumu Ensar-muhacir ilişkisine benzetmiştir. Yaşanılan duruma bu gözle bakılması katılımcıların uyum sürecine olumlu anlamda etki etmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı Kilis'te kalmak istediğini belirtirken diğer yarısı ancak Suriye her anlamda düzeldiğinde gideceğini belirtmiştir. Burada kalmak istemeleri de uyum sürecini etkileyen unsurlardandır. Ayrıca katılımcıların Kilis'te kalma süresi ile uyum süreçleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Göçün ilk yıllarında uyum konusunda zorluklar gözlemlenirken, kalış süresi arttıkça uyum süreci de olumlu yönde seyretmiştir. Uyum sürecini zorlaştıran etmenler ise barınma ve iş olanakları, vatan özlemi ve ruh sağlığıdır. İlk geldiklerinde yardımlarla ayakta durduklarını ifade eden katılımcılar daha sonraları ev kiralardan ve iş bulamamaktan şikâyet etmişlerdir. Katılımcılar için önem arz eden bu husus uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bilhassa maddi ve manevi olarak önceki yaşamlarında sahip oldukları imkânlar ile şu anki durumlarını kıyaslayan katılımcıların düşünceleri uyum sürecini zorlaştırmaktadır. Suriye'deki savaş nedeniyle katılımcıların sosyal ve mesleki statü kayıpları, onların ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiş gözükmektedir. Bazı katılımcıların akrabalarının hâlâ Suriye'de olması ve onlardan kötü bir haber alma ihtimalleri katılımcıların depresyon ve stres düzeyini arttıran bir unsur olarak gözlemlenmiştir. Ayrıca yakınlarını kaybedenlerin yas sürecinin hala devam ettiği anlaşılmıştır. Katılımcıların savaş ortamında karşı karşıya kaldıkları şiddet olayları unutulmayan olumsuz hatıralar olarak varlıklarını sürdürürken, çocukları için hayata tutunmaya devam ettikleri görülmüştür. Bu durumlardan ötürü mutsuz ve huzursuz olduklarını ifade

¹ Bu çalışma 'Suriyeli mültecilerde kültürel uyum sürecinin dini ve psikolojik boyutları (Kilis örneği)' adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

eden katılımcıların uyum süreci de olumsuz anlamda etkilenmektedir. Suriyelilerin ülkeleri hakkındaki düşünceler de uyum sürecini etkileyen önemli faktörler arasındadır. Çoğu katılımcı ülkesinin düştüğü durumdan ötürü mutsuz ve huzursuz olduğunu ifade etmiştir. Gerek savaşın çıkma nedenleri gerekse de ne zaman sonlanacağı belirsizliği katılımcıların ruh sağlığını kötü yönde etkilemektedir. Dolayısıyla da birçok katılımcının vatan özlemi içerisinde olması, çok yakın olmalarına rağmen savaş dolayısıyla vatanlarını görememeleri uyum sürecine negatif yönde etki eden unsurlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kilis, Suriyeliler, Uyum, Dinî başa çıkma.

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE ADAPTATION PROCESSES OF SYRIANS IN KILIS

Abstract

This study was conducted to determine the factors affecting the adaptation process of Syrians who were forced to migrate due to the civil war in their country and then came to Kilis and how the process progressed. A qualitative research method was used in the study and it was designed as a case study. The aim here is to conduct in-depth interviews about the subject belonging to real life and a current situation, and to make descriptions and evaluations based on the results obtained. Kilis was chosen as the study area. This is because Kilis is the city hosting the highest number of Syrians in proportion to its population. The findings were obtained through in-depth interviews using semi-structured interview technique. The data were analyzed using the inductive analysis method. Since Kilis is one of the closest border provinces to Syria, it was among the first choice of many participants as a migration destination. The fact that the city is economically livable compared to other provinces had a positive impact on the adaptation process. In addition, people's opinion of each other is positive due to previous trade and kinship relations. This is another factor that facilitates the adaptation process. that affects the integration process in a good way. The fact that people here attach importance to religious life and almost everyone belongs to the same religion is another factor that affects the integration process in a good way. Religion plays a very important role in the process of coping with challenging life events for the participants who made many religious references throughout the study. Many participants received support from religion in the process of coping with the difficulties they faced by developing positive religious coping mechanisms. The support received from the beliefs of the participants, who stated that they took refuge in God even when they felt the most helpless, positively affected the adaptation process. The material and moral support of the host group members during the first phase of migration enabled the participants to survive. Both the host culture and Syrians likened this situation to the relationship between Ansar-Muhajir. Viewing the situation from this perspective had a positive impact on the adaptation process of the participants. While almost half of the participants stated that they wanted to stay in Kilis, the other half stated that they would only leave when Syria improves in every sense. The fact that they want to stay here is one of the factors affecting the adaptation process. There is also a significant relationship between the length of stay of the participants in Kilis and their adaptation process. While difficulties in adaptation were observed in the first years of migration, the adaptation process progressed positively as the duration of stay increased. The factors that make the adaptation process difficult are housing, housing and job opportunities, homesickness and mental health. The participants, who stated that they were surviving on aid when they first arrived, later complained about house rents

and not being able to find a job. An important issue for the participants negatively affects the adaptation process. In particular, the thoughts of the participants who compare their current situation with the material and spiritual opportunities they had in their previous lives make the adaptation process difficult. The participants' loss of social and professional status due to the war in Syria seems to have negatively affected their mental health. It was observed that the fact that some participants' relatives were still in Syria and the possibility of receiving bad news from them was a factor that increased the depression and stress levels of the participants. It is also understood that the mourning process of those who lost their relatives is still ongoing. It has been observed that the participants continue to hold on to life for their children, while the violence they experienced in the war environment continues to exist as unforgettable negative memories. The adaptation process of the participants, who stated that they were unhappy and restless due to these situations, was also negatively affected. The opinions of Syrians about their country are also among the important factors affecting the integration process. Most participants stated that they were unhappy and uneasy about the situation in their country. Both the reasons for the outbreak of the war and the uncertainty of when it will end have a negative impact on the mental health of the participants. Therefore, the fact that many participants long for their homeland, and that they cannot see their homeland due to the war despite being very close to it, are among the factors that negatively affect the adaptation process.

Keywords: Psychology of religion, Kilis, Syrians, Adaptation, Religious coping.

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca süregelen bir olgudur. Tarih boyunca farklı inanç sistemleri, savaşlar, ekonomik şartlar, coğrafi ve iklimsel koşullar gibi çeşitli faktörler insanları sürekli olarak göçe zorlamış ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Göç, hiç şüphesiz ki sosyolojik, psikolojik, kültürel vb. pek çok yönde değişimlere neden olmaktadır. Bu süreç hem göç eden hem de göç alan toplumu karşılıklı olarak etkilemektedir. Yeni bir kültüre uyum sağlama ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar, eski kültürü bırakma ya da yeni kültürle bir arada tutma çabası gibi birçok zorluk hem psikoloji hem de din psikolojisi alanında ilgi görmeye başlamıştır.² Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki din ile kültürün birbiri ile çok yönlü bir ilişkisi vardır. Çünkü din hem bireyi hem de toplumu etkileyen sosyo-kültürel bir kurumdur.³ Dolayısıyla kültürel uyum

² John W. Berry, "Immigration, Acculturation, and Adaptation", *Applied Psychology* 46/1 (1997), 5-34; Floyd Rudmin, "Constructs, Measurements and Models of Acculturation and Acculturative Stress", *International Journal of Intercultural Relations* 33/2 (Mart 2009), 106-123; John W. Berry vd., "Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation", *Applied Psychology* 55/3 (2006), 303-332; Öner Andreas Cetrez, "The Next Generation of Assyrians in Sweden: Religiosity as a Functioning System of Meaning within The Process of Acculturation", *Mental Health, Religion & Culture* 14/5 (Haziran 2011), 473-487; Zeynep Sağır, *Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2018).

³ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş* (Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1980), 75.

sürecinde dinin rolü de önem arz etmektedir. Buradan hareketle çalışmada, dinî faktörlerin de sürece olan etkisi araştırılmıştır. Buradaki amaç psikolojik açıdan dinin bireylerin zorlu yaşam olaylarıyla baş etmedeki etkisini belirlemektir. Araştırmanın konusu ve amacı Suriye'den göç edip Kilis'e gelen Suriyelilerin, kültürel uyum süreçlerine etki eden etmenlerin neler olduğunu belirlemektir. Araştırma sorumuz ise "Suriyelilerin uyum sürecine etki eden etmenler nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

Göç en yalın haliyle bir yerden başka bir yere gitmek olarak ifade edilse de "uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir" şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Göç türlerini gönüllü ve zorunlu olarak ikiye ayırmak mümkündür. Gönüllü göç, bireylerin her anlamda refah seviyelerini üst seviyelere çekmek için başvurduğu göç biçimi olurken⁵ zorunlu göç "doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketidir".⁶

Göçle ilgili bir diğer kafa karışıklığı ise göç edenlerin adlandırılmasıdır. Literatürde göçmen, mülteci, sığınmacı ve geçici koruma statüsü adı altında birçok tanım yapılmaktadır. Göçmen için net bir tanımlama olmasa da daha çok ekonomik sebepler ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için yasal veya yasadışı şekilde göç etme durumudur. Buradaki önemli husus ise herhangi bir zorlama unsurunun olmaması, hür iradeyle bu kararın alınmasıdır. Yasal yollarla göç edilen ve orada kalmaya izin alanlar düzenli, izin alamayanlar ise düzensiz göçmen olarak isimlendirilir.⁷ 1951 yılında Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle Cenevre sözleşmesine de eklenen mülteci kavramı bulunduğu yerdeki baskı ve zulümden dolayı yaşamını sürdüremeyen ve bu yüzden göçe zorlanmış kişilerdir. Ayrıca 1967 yılında yapılan Mültecilerin statüsüne ilişkin protokole göre Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği korumasından yararlanan mülteciler "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" olarak tanımlanmaktadır. Sığınmacılar ise "ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları baş-

⁴ Göç Terimleri Sözlüğü (Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009), 22.

⁵ Türkiye ve Göç, 2017, 42.

⁶ Göç Terimleri Sözlüğü, 69.

⁷ Türkiye ve Göç, 44.

vurunun sonucunu bekleyen kişiler” olarak ifade edilmektedir.⁸ Son olarak geçici koruma statüsü ise “kitlesel akın olaylarında acil çözümleme bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Geçici koruma, devletlerin geri gönderme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur. Geçici korumanın üç temel unsuru, güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanmasıdır” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹ Türkiye’de bulunan Suriyeliler hukuki açıdan geçici koruma statüsünde bulunmaktadır.

1. Kültürel Uyum

Kültür, kimilerine göre bir toplumdaki edinilen bilgilerin tümüyle¹⁰ kimilerine göre de deneyimlerden faydalanarak ihtiyaçları giderme ve toplumu oluşturan yapı taşlarına katkı sağlama olarak ifade edilmektedir.¹¹ Yani kültür dediğimiz olgu aslında toplumların yaşamlarına katkı sunduğu gibi yine onlar arasında paylaşılarak fakat kendi aralarında farklı şekillerde de anlaşılabilir, kimi zaman gizli kimi zaman açık olan kurallar bütünüdür.¹² Kültürün bir de her ne kadar tanımlanması zor olsa da psikolojik yönü vardır. Bu zorluğun nedenleri arasında cinsiyet, yaş, sosyal sınıflar vb. birçok değişken sayılabilir.¹³ Psikolojik olarak kültür ise görünen eser ve davranışların yanında inanç ve davranış kalıpları gibi soyut öğeleri de içermektedir.¹⁴ Kültürleme ve kültürlenme ise birbirlerine karıştırılan kavramlardır. Esas olarak kültürleme, içine doğulan kültürün somut ve soyut tüm kurallarının öğretilme süreciyken kültürlenme, bir toplumdaki ayrılan birey ya da grupların yeni karşılaşılan toplumla kaynaşması neticesinde hem ayrılan hem de karşılaşılan toplumda bulunmayan özelliklerin ortaya çıkması ve yeni topluma olan uyumun kolaylaşmasını sağlayan bir kültürün oluşmasıdır.¹⁵

Kültürleşme, en basit anlamıyla bireyin kendi kültüründen başka bir kültürü benimsemesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Yabancı bir kültürün

⁸ Göç Terimleri Sözlüğü, 42-57.

⁹ Türkiye ve Göç, 42.

¹⁰ Edward Burnet Tylor, *Primitive Culture: Researches into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* (London: J. Murray, 1871), 1/1.

¹¹ Ozan Fikretoğlu, *Toplumsal Psikoloji Perspektifinde Kültür ve Kültür Değerleri* (K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 11.

¹² David Matsumoto- Linda Juang, *Culture and Psychology* (Wadsworth Publishing, 2003), 10.

¹³ David Matsumoto, “Culture and Cultural Worldviews: Do Verbal Descriptions about Culture Reflect Anything Other Than Verbal Descriptions of Culture?,” *Culture and Psychology* 12/1 (2006), 33-62.

¹⁴ Rudmin, “Constructs, Measurements and Models of Acculturation and Acculturative Stress”, 109.

¹⁵ Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 537.

¹⁶ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji* (İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 2015), 296.

benimsenmesi ve asimilasyonu¹⁷ olarak da ifade edilen kültürleşme sürecindeki asimilasyon aşlında, kültürleşme aşamasındaki bireyin, baskın kültürü özümseme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ İlk zamanlarda grup düzeyinde incelense de daha sonraları bireysel olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bireysel düzlemdeki kültürleşme bazı psikolojik süreçleri içerisinde barındırmaktadır. Bireyler önceki zihinsel şemalarını durdurarak karşılaştıkları yeni uygulama ve davranışları algılayıp ve taklit ederek yeni şemalar geliştirirler.¹⁹ Bahsedilen bu kavramlar göçe zorlanan birey ya da grupların psiko-sosyal uyum süreçlerini incelerken önem arz etmektedir. Çünkü göç, çok yönlü bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Graves tarafından 1967 yılında ortaya atılan psikolojik kültürleşme kavramı yeni bir kültürel temas sonucunda bireyde ortaya çıkan farklılıklar olarak ifade edilmiştir.²⁰ Konunun bireysel düzeyde incelenmesindeki en önemli faktörler kimlik, değer yargıları ve tutumlarda görülen değişikliklerdir. Grup düzeyinde ise daha çok toplumsal yapı ve nüfus gibi konularda değişiklikler saptanmıştır.²¹

John W. Berry, kültürleşme çalışmaları alanında önde gelen isimler arasındadır. Onun iki boyutlu kültürleşme yaklaşımında bireyin, kendi kültürünü koruma ve korumama düşüncesi ile diğer gruplarla temas kurup kurmama düşüncesi söz konusudur. Onun kültürleşme stratejileri, baskın olmayan ve ev sahibi grupları kapsamaktadır. Baskın olmayan gruptaki bireyler kendi kültürel kimliklerini bir kenara bırakarak daimî olarak baskın olan kültürel gruplarla temas halinde olduğunda özümleme stratejisi ortaya çıkmaktadır. Bu durumun tam tersi olan kendi öz kültürlerini koruyup baskın kültürden kaçınma ise ayrılma olarak adlandırılmaktadır. Bu bireyler hem öz kültürlerini koruyup hem de baskın kültürle temasta olmayı tercih ettiğinde entegrasyon stratejisi gerçekleşmektedir. Marjinalleşme stratejisi ise baskın olmayan grup üyelerinin kültür kaybına zorlanması ve bu duruma tepkisiz kalmalarıdır. Baskın olmayan gruptaki bireyler bu stratejilere yönelme tercihlerini özgürce yapmaktadır. Baskın kültür, baskın olmayan grubu asimilasyona zorlarsa eritme potası, ayrılmaya zorlandığında ise ayrılıkçılık, marjinalleşme stratejisini dayattığında ise dışlama ortaya

¹⁷ Simpson-Weiner, *The Oxford English Dictionary (Second Edition) (A-BAZ)*, 1/91.

¹⁸ Rudmin, "Constructs, Measurements and Models of Acculturation and Acculturative Stress", 109-110.

¹⁹ Meral Gezici Yalçın, *Göç Psikolojisi Göçmen Gerçeğini Anlamlandırmaya Dönük Bir Sosyal Psikoloji Derlemesi* (Ankara.: Pharmakon Yayınevi, 2017), 73.

²⁰ Theodore D. Graves, "Psychological Acculturation in A Tri-Ethnic Community", *Southwestern Journal of Anthropology* 23/4 (Aralık 1967), 337.

²¹ John W. Berry vd., *Cross-Cultural Psychology Research and Applications* (New York: Cambridge University Press., 2002), 350.

çıkılmaktadır. Eğer toplum entegrasyon sağlamak için bir bütün olursa çok kültürlülük yani karşılıklı uyum olur.²²

2. Uyum Sürecine Etki Eden Etmenler

Görüldüğü üzere kültürel uyum süreci göç eden birey ve grupların sonraki yaşamlarını devam ettirmede hayati öneme sahiptir. Uyum sürecine birçok faktör etki edebilmektedir. Bunlar arasında göçün gönüllü veya zorunlu olması, cinsiyet, din, dil, ırk vb. şeyler sayılabilir.²³ Din olgusunun hayattaki gerek olumlu gerek olumsuz etkileri birçok çalışmaya konu olmuştur. Hiç şüphesiz bu etkilerin yoğunluğu göç çalışmalarında da önemli bir etkidir. Çünkü din her ne kadar birey ve grup düzeyinde farklılık arz etse de aile yaşamına çeki düzen vermeden toplumsal ilişki kurmaya, grup oluşturmadan adet ve değer yargılarına kadar birçok konuda söz sahibidir. Yani kültürel uyum sürecine etki eden en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴

Aslında kültürelleşme ile bireyin değer yargıları, davranış ve tutumları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Dininde bu tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, toplumsal bütünleşme ve kültürel uyuma sağladığı katkı araştırılmaya değer görülmektedir. Nitekim din hem insan yaşamında hem de toplumsal hayat içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Din genel olarak toplumu düzenleyerek onun bozulmasına engel olurken, toplumsal bağlar ve alışkanlıklar üzerinde de yönlendirici etkiye sahiptir.²⁵ Ayrıca göç sonrasında her iki toplumun birbirine olan dinî yakınlık ve uzaklık mesafesinde uyum sürecine etki etmektedir.²⁶

Göçe zorlanmış bireylerin yaşadıkları travmatik olaylarla baş etme çabaları da uyum sürecine etki eden diğer bir faktördür. Pargament, başa çıkma sürecinin dört ana ögesi olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki olaylardır. Olaylar yaşanmış veya hala yaşanmamış şeylerdir. İkincisi değerlendirme-lerdir ve iki şekilde yapılır. İlk olarak var olan durum, ikinci olarak ise karşı karşıya kalınan ortamdaki seçim ve yetenekler anlaşılır. Üçüncü öge başa çıkma çabalarıdır ve bunlar süreç içerisindeki duygu ve problem boyutuna işaret eder. Son öge ise dar ve geniş anlamlı sonuçlardır. Dar anlamlı sonuçlar olumlu ya da olumsuz olarak anlamlandırılır. Geniş anlamlı sonuçlar ise durumsal, psikolojik ve fiziksel sonuçlar olarak ifade edilir. Durumsal

²² John W. Berry, "A Psychology of Immigration", *Journal of Social Issues* 57/3 (Eylül 2001), 618.

²³ Betül Dilara Şeker, "Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Göç ve Uyum*, ed. Betül Dilara Şeker vd. (Transnational Press London, 2015), 18.

²⁴ Tuomas (Çev. Nebile Özmen) Martikainen, "Din, Göçmenler ve Entegrasyon", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2010), 274.

²⁵ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine* (Adana: Karahan Kitabevi, 2014), 195.

²⁶ Martikainen, "Din, Göçmenler ve Entegrasyon", 273.

sonuçlar ortaya çıkma açısından; psikolojik sonuçlar yaşam memnuniyet, özsaygı ve sağlık açısından; fiziksel sonuçlar ise tecrübi bilgi, aile ve kurumların değişimi açısından ortaya çıkan etkiler olarak sıralanmaktadır.²⁷ Bu süreçte din de zorluklarla başa çıkma ve onları anlamlandırma da faydalı olabilir lakin dinin süreç içerisindeki etkisi bireylerin yönelimleriyle doğru orantılıdır.²⁸ Aslında din burada bireylerin ruhsal yaşam ve davranışlarını yönlendirerek her açıdan yaşamı anlamlandırmada ve bireye varoluşsal bir çözümleme sunma noktasında destek olmaktadır.²⁹ Bu zorlu süreçlerde bireylerin Tanrı'dan yardım istemesi ve ona sığınması olumlu dinî başa çıkma, zorlu süreçlerin Tanrı'nın bir cezası olduğunu düşünmeleri ise olumsuz dini başa çıkma yönelimi olarak tanımlanmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış ve durum çalışması olarak desenlenmiştir. Durum çalışması var olan bir durum hakkında birçok veri toplama aracı ile derinlemesine bilgi toplayıp betimlemeler yaparak temalar oluşturmaya yaramaktadır.³⁰ Buradaki amaç bir yargıya varmaktan ziyade var olan durum üzerinden değerlendirmeler yaparak gerçek yaşam içerisinde, birey ve olguyu keşfetmek, betimlemek ve yorumlamaktır.³¹ Burada en önemli nokta nasıl, niçin ve ne sorularını sormaktır.³² Buradan hareketle de *Kilis'e göç eden Suriyelilerin psiko-sosyal uyumlarına etki eden faktörler nelerdir; Kilis'e göç eden Suriyelilerin kültürel uyum süreçleri nasıl ilerlemektedir ve Kilis'e göç eden Suriyelilerin uyum süreçlerinde dinî faktörler niçin önemlidir* sorularını sormak çalışma açısından önemlidir.

3.1. Araştırma Sahası ve Çalışma Grubu

Çalışma alanı Kilis şehridir. Burada geçici eğitim merkezleri, okullar, iş yerleri gibi Suriyelilerin yoğun bulunduğu şehrin çeşitli yerlerinde katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Gizlilik esasına dayanarak katılımcıların gerçek isimleri anonimleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı

²⁷ Kennet I. Pargament, "Tanrı Bana Yardım Et' Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru (Çev. A. Albayrak)", *Tabula Rasa: Felsefe&Teoloji* 3/9 (2003), 210-211.

²⁸ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 40-41.

²⁹ M. Doğan Karacoşkun, "Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 23.

³⁰ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev. Ed. Bütün, M., Demir, S.B.) Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), 97.

³¹ Fatma Nevra Seggie-Yasemin Bayyurt (ed.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 119.

³² Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 292.

tarihte ülkemizdeki Suriyelilerin sayısı yaklaşık olarak 3,7 milyon, çalışma alanı olan Kilis'te ise 141.434 kişi olarak ifade edilmektedir. Bu sayıda nüfusa oranla %75'e tekabül etmektedir.³³

Tablo 1: Katılımcıların demografik bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek (Suriye)	Meslek (Kilis)
K1	Kadın	40	Evl. Çocuk sayısı 6	Ev Hanımı	Yardımcı Öğretici
K2	Erkek	42	Evl. Çocuk sayısı 4	Öğretmen	Tercüman
K3	Kadın	36	Evl. Çocuk sayısı 2	Öğretmen	Tercüman
K4	Erkek	38	Evl. Çocuk sayısı 2	Avukat	İşçi
K5	Erkek	40	Evl. Çocuk sayısı 3	Esnaf	Esnaf
K6	Erkek	21	Bekâr	Öğrenci	Öğrenci
K7	Erkek	42	Evl. Çocuk sayısı 5	Esnaf	Esnaf
K8	Erkek	41	Evl. Çocuk sayısı 3	Esnaf	Esnaf
K9	Kadın	46	Evl.	Ev hanımı	Ev hanımı
K10	Erkek	33	Evl. Çocuk sayısı 2	Öğretmen	Geçici öğretici
K11	Kadın	38	Evl. Çocuk sayısı 3	Öğretmen	Geçici öğretici
K12	Erkek	53	Evl. Çocuk sayısı 9	Öğretmen	Geçici öğretici
K13	Kadın	34	Evl. Çocuk sayısı 1	Öğretmen	Geçici öğretici
K14	Kadın	35	Evl. Çocuk sayısı 2	Öğretmen	Tercüman
K15	Kadın	30	Evl. Çocuk sayısı 1	Öğretmen	Tercüman
K16	Erkek	41	Evl. Çocuk sayısı 4	Mühendis	Geçici öğretici
K17	Kadın	36	Evl. Çocuk sayısı 4	Mühendis	Tercüman
K18	Kadın	29	Evl. Çocuk sayısı 3	Mühendis	Yardımcı Öğretici
K19	Kadın	41	Evl. Çocuk sayısı 4	Öğretmen	Gönüllü Öğretici

Tablo 1'de görüldüğü üzere çalışmada 18 yaşının üzerinde olan 10 kadın, 9 erkek olmak üzere toplam 19 Suriyeli katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler boyunca katılımcıların kendilerini rahat ve güvende hissetmesine önem verilmiştir. Katılımcıların sadece biri bekâr diğerlerinin tümü evli ve çocukludur. Çocuklar arasında hem Suriye'de hem de Türkiye'de doğanlar bulunmaktadır. En genç katılımcı 21 yaşında, en yaşlı katılımcı ise 53 yaşındadır. Katılımcıların Suriye'deki mesleklerine baktığımızda 9 öğretmen, 3 mühendis, 1 avukat, 3 esnaf, 1 öğrenci, 2 ev hanımı vardır. Kilis'teki mesleklerine baktığımızda öğretmen ve mühendisler genel olarak tercümanlık, geçici ve yardımcı öğreticilik adı altında çalışmaktadır. Esnaf, öğrenci ve ev hanımı olanlar yine aynı mesleklere devam etmektedir.

3.2. Verileri Toplanması ve Analizi

Araştırmacı tarafından çalışmanın amacı ve yöntemine uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazır-

³³ "İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü." (2021).

lanırken alandaki uzmanlardan da destek alınmıştır. Daha sonra Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik onay ve Göç İdaresi Başkanlığından da araştırma izni alınmıştır. Katılımcılar için Arapça ve Türkçe görüşme formu oluşturulmuş ve kendilerini hazır hissettikleri an görüşmelere başlanmıştır. Türkçe bilmeyen katılımcılar ile tercüman eşliğinde görüşme yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık 30-60 dakika aralığında tamamlanmıştır.

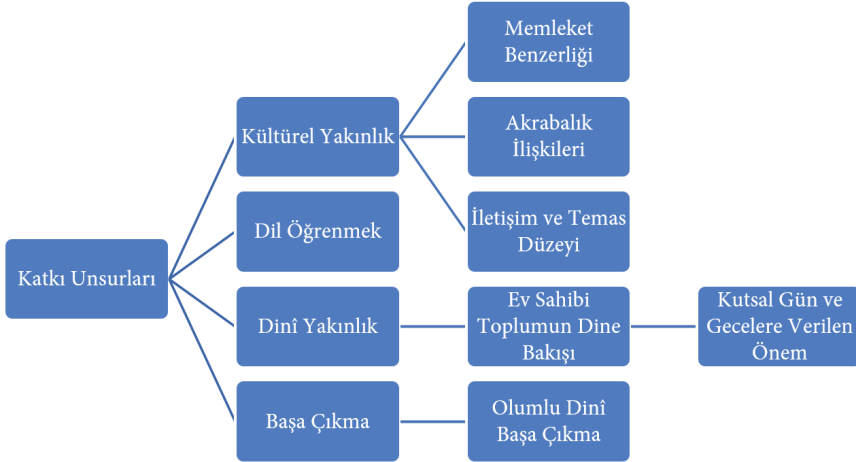
Verilerin analizinde tümevarım analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından yoğun bir okumaya tâbi tutulan veriler üzerinde kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlamalardan ise temalar elde edilmiştir. Temaları oluşturduktan sonra bulgular ve yorum kısmı yazılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

Göçün koşulları ne olursa olsun bireyler üzerinde birçok etkiye neden olmaktadır. Genel olarak gönüllü göç sürecinde bu etkiler bir nebze de olsa hafiflerken, göçe zorlanan bireylerde yarattığı psikolojik etkiler oldukça sarsıcı olmaktadır. İşte bu etkiler neticesinde ortaya çıkan en önemli problemlerin başında uyum konusu gelmektedir. Bu bölümde katılımcıların uyumunu kolaylaştıran ve zorlaştıran etmenlerden bahsedilecektir.

4.1. Uyumu Kolaylaştıran Etmenler

Şekil 1: Uyum Sürecine Olumlu Yönde Etki Eden Etmenler

4.1.1. Dil

Yeni bir kültüre uyum sağlamanın en can alıcı noktalarından bir tanesi dil konusudur. Çünkü dil, baskın olmayan grup üyeleri ile ev sahibi grubun

üyeleri arasında bir köprü oluşturmaktadır. İşte bu köprü uyum sürecini olumlu etkileyen etmenlerin başında gelmektedir. Yani katılımcıların dil öğrenme konusundaki görüşleri önem arz etmektedir. Katılımcılardan bazıları geldikten çok kısa bir süre sonra dil öğrendiklerini ifade ederken “Burada öğrendim. İki yıl sürdü” (K15-K-30), “Türkiye’ye gelince ben yani a1, a2, b1, b2, öğrendim, yani kurs aldım” (K16-E-41), “Türkçeyi burada öğrendim. Çok zor olmadı. Bir senede hemen öğrendim” (K11-K-38), bazıları da ticaret ilişkileri ve medya unsurları sayesinde önceden bildiklerini vurgulamıştır. “Dil yani benim tamam. İyi dilim. Ben önceden Azez’de yaşarken, köylerden falan çok Türkmen müşterim vardı. Türkçe renkleri ve fiyatları biliyordum. Alışveriş yaptığımız için sürekli öğrenmiştim. Daha sonrada Kilis’e geldiğimde öğrenmeye devam ettim. Bankada falan işlerimi rahatlıkla halledebiliyorum. Burada da ticaret yaptığımız için dil biliyorum” (K15-K-40), “Birkaç kelime önceden biliyordum çünkü Türk kanalları izliyordum. Yarın, dün, gece vs. gibi...” (K19-K-41). Suriyelilerin göç etmesinin üzerinden geçen süre göz önünde bulundurulduğunda dil konusu problem olmaktan çıkmış görünmektedir. 19 katılımcının 18’inin dili öğrenmiş olması, uyum konusunun olumlu yönde devam ettiğine işaret etmektedir. Bu durumun Suriyelilerin nüfusa oranla en yoğun oldukları bir şehirde bu şekilde olması ayrıca önemlidir. Dolayısıyla katılımcıların ev sahibi toplumun dilini bilmesi kültürel uyum sürecinin olumlu yönde ilerlemesine katkı sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar dil bilmenin uyum sürecindeki etkisini göstermektedir.³⁴

4.1.2. Dinî ve Kültürel Yakınlık

Göçe zorlanmış bireylerde uyum sürecini etkileyen diğer etmenlerin başında din ve kültür gelmektedir. Katılımcıların göç hareketlerinde Kilis’i tercih etmelerindeki en büyük neden dinî ve kültürel yakınlık ile sınır komşuluğudur. Türkiye ile Suriye’nin sınır komşusu olması hasebiyle Kilis, Suriye’ye en yakın şehirlerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Katılımcılara bu konu hakkındaki görüşleri sorulduğunda şöyle cevap vermişlerdir: “En yakın yer Kilis olduğu için tercih ettim burayı” (K1-K-40), “Çünkü yakın, sınıra çok yakın” (K4-E-38), dolayısıyla katılımcıların göç hareketinde ilk tercih sebepleri budur. İkinci olarak ise kültürel yakınlık gelmektedir. Katılımcılar genel olarak Kilis’teki kültürün, kendi kültürlerine çok benzediğini ifade etmişlerdir. “...burası aynı Suriye gibi çok benziyor” (K4-E-38),

³⁴ Elife Yeter, “Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği”, ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1 (2018), 99-126; Esin Karacan Yücedağ, “Göç ve uyum sürecinde dilin önemi ve etkisi”, Küresel boyutlarıyla göç: Politik, ekonomik ve sosyal etkileri, ed. Erol Turan-Savaş Çevik (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 123-138.

"Kilis'i çok çok beğendim. Azez gibi aynı ama daha modern, imkân daha çok..." (K5-E-40), "Mesela kültürü aynıydı. Suriye'deki kültürle aynı. Hiçbir değişiklik yoktu bize göre..." (K6-E-21), "...ben çok seviyorum Kilis'i. Aynı bizim memleket gibi. Yani bizim memleket aynı Kilis gibi. Hem çok yakın hem insanlar çok iyi ve benzerler birbirine..." (K9-K-46). Özellikle iki toplumun ortak özellikleri hakkında birçok düşünce sarf eden katılımcılardan hareketle örf, adet, din, kültür ve önceden kurulan akrabalık ilişkilerinin uyum sürecine olumlu yönde etki ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri de bu bulguyu desteklemektedir: "Mesela adetler falan hepsi aynı. Mesela din aynı..." (K3-K-36), "Adetler mesela çok yakın. Mesela yani hocam din çok yakın çünkü İslam'a inanıyorlar ve komşular" (K12-E-53), "Evet, evet. Çünkü ikisi de Müslüman" (K11-K-38), "Evet var tabi. Mesela İslam yani din. Türkiye'de din var ama Avrupa'da İslam yok. Burada aynı akılla Kur'an-ı Kerim var. Mesela komşular iyi, eziyet etmiyorlar yani aynı Suriye gibi. Adetler aynı evlilik, nişanlılık vs." (K14-K, 35), "Kültür çok benziyor birbirine. Yemekler, mutfak aynı. Mesela Kilis, Gaziantep ve Halep aynı mutfak konusunda. Evlilikler, gelenekler, alışkanlıklar çok yakın birbirine" (K16-E-41).

Katılımcılar bu düşüncelerinin yanında özellikle Kilis'teki dinî hayatı da beğendiklerini ifade etmiştir. İnsanların dinî bayramlar ve kutsal gecelerde gerçekleştirmiş olduğu ibadetlerden bahsederek memnuniyetlerini dile getirmişlerdir: "Burada dinî hayat iyi. Kadınların kıyafetleri iyi, ibadet var burada kandillerde yemek dağıtılıyor. Kurban Bayramı'nda et dağıtılıyor" (K1-K-40), "Bizim gibi aynı. Bizde de mescit var burada da... Burada mesela ramazanda teravih var yani Kilisli'ler daha fazla dinî olarak bizden orda. Ben bu farkı gördüm yani maşallah namaz kılıyor herkes" (K3-K-36), "İyi burada daha düşkünler. Mesela ben İstanbul'a, Ankara'ya gittim oralar mesela Avrupa gibi. Kilis'te örneğin bayanların elbiseleri güzel. Cuma namazları mesela camiler çok dolu" (K4-E-38), "Güzel evet. Her yerde cami var maşallah. İster namaza git ister gitme kimse bir şey demez sana. İbadetlerini iyi yapıyorlar camiye gidiyorlar elhamdülillah" (K8-E-21), "İyi çok dinî hayat, iyi yani. Mesela kandiller, Miraç Kandili var, yemekler dağıtılıyor komşular getiriyor. Daha çok namaz var mesela kandillerde daha çok dua var. Çocuklara dua öğretiliyor. Bence çok iyi" (K13-K-34).

Görüldüğü üzere katılımcıların uyum sürecini kolaylaştıran önemli bir kaynak dindir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde göç eden bireyler ile ev sahibi grup üyelerinin aynı dine mensup olmaları uyum sürecini olumlu anlamda etkilemektedir.³⁵ Özellikle kutsal gün ve gecelerde dinî pratiklere

³⁵ Hıdır APAK, "Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği", Birey ve Toplum Sosyal

önem verilmesi memnuniyetle karşılanmaktadır. İkincisi ise kültürel benzerlikler ve akrabalık ilişkileridir. Katılımcılar örf, adet, giyim ve yeme içmenin yanında şehrin yapısının dahi göç öncesi yaşadıkları yere çok benzediğini belirtmiştir. İşte bu kültürel yakınlık ve savaş öncesi kurulan ilişkiler uyum sürecine olumlu anlamda etki etmiştir.

4.1.3. Ev Sahibi Toplum ile İlişkiler ve Avrupa Hakkındaki Düşünceler

Uyum sürecinin olumlu bir şekilde ilerlemesinin önemli sacayaklarından biri de ev sahibi grup üyeleriyle iyi ilişkiler geliştirmektir. Özellikle komşuluk ve iş ilişkileri bu süreci anlamamız hakkında yardımcı olan etmenlerin başında gelmektedir. Konu hakkında görüşleri sorulan katılımcılar şunları söylemişlerdir: *“Evet. İyi davranıyorlar elhamdülillah. Beraber çalışıyoruz iyi bir iletişimimiz var”* (K3-K-36), *“Baya iyi. Benim Türk arkadaşlarım Suriyelilerden daha fazla Kilis’te. İletişimim çok fazla burada Türklerle...”* (K6-E-21), *“Evet bizim burada komşu var Türk yani bazen ziyaret ediyoruz birlikte sohbet ediyoruz böyle”* (K15-K-30). Bunun yanında şehrin muhafazakâr yapısı ve akrabalık ilişkileri de önem arz etmektedir. *“Güzel. Kilis diğer şehirlerden çok daha muhafazakâr bir millet. Ben her gün gezip bakıyorum öyle yani. Diğer şehirlerde çok karışık milletler var”* (K10-E-33), *“Çok güzel. Benim eşim Türk, çocuklar, akrabalar çok iyi. Çok iyi bir iletişimim var. Kötü bir durumla karşılaşmadım...”* (K9-K-46), *Yani evet çok. Benim arkadaşlarımın yarısı hatta daha da fazlası %80’i Türklendir. Benim arkadaşlarım, komşularım falan. Benim eşimde Türk, evet öyle işte. Benim çocuklarımın arkadaşları, onlar da Türkler”* (K18-K-29). Bakıldığı zaman katılımcıların büyük bir çoğunluğu, ev sahibi grup üyeleriyle iyi bir ilişki içerisinde görünmektedir. İlişkinin bu yönde seyretmesinin uyum sürecine olumlu anlamda katkısı olmaktadır.

Tüm katılımcıların Avrupa hakkındaki düşünceleri ise ortaktır. Bilhassa dinî ve kültürel nedenlerden ötürü gitmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Avrupa’nın hem kültürel olarak kendilerine uzak olması hem de inanç açısından farklı olması katılımcıları bu düşünceye sevk etmektedir. Hem kendileri hem de çocukları için burada kalmak isteyen katılımcıların düşünceleri uyum sürecini anlamamızda önem arz etmektedir: *“Suriye’de din nasılsa Kilis’te de aynı. Bu sebepten ötürü Avrupa’ya gitmem”* (K1-K-40), *“Yok, ben istemiyorum. Bak biz Müslümanız ve Türkiye’de İslam var, cami*

Bilimler Dergisi 5/1 (15 Mayıs 2015), 125-142; Kadem, Kadem Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu (2018); Osman Ülker-İbrahim Efe, “Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabule Etkisinin İncelenmesi”, Ortadoğu Etütleri 13/2 (2021), 255-286.

var, insanlar var. Avrupa çok farklı. Benim bir arkadaşım Avrupa'ya gitti, ben onu bazen soruyorum senin hayatın nasıl diye. Tabii orada mal, iş vs. çok var dünya hayatı iyi yani para var imkân var ama çocuklar için terbiye yok bu da iyi değil. Şimdi benim 16 yaşında bir kızım var, orada imkânsız yani ne yapacak orada. Ben gitmek istemedim onun için" (K2-E-42), "Hayır, hayır, hayır. Biz Müslümanız çünkü. Türkiye'de en azından ezan sesi duyuyoruz en önemli sebep bu gitmemek için" (K19-K-41), "Avrupa'ya çok gitme fırsatım oldu hatta çok büyük bir fırsat bile geldi ben gitmek istemedim. Çünkü çocuklarım için Türkiye çok iyi. Din olarak, kültür olarak, örf ve âdet bize yakın onun için burada kalıyorum" (K18-K-29). Yapılan araştırmalar incelendiğinde de bu durumun desteklendiği tespit edilmiştir. Suriyelilerin, Avrupa'ya gitmek istememe nedenleri arasında çoğunlukla dindarlık düzeyleri, dinî ve ahlaki konudaki çekinceleri etkili olmaktadır.³⁶ Buradan hareketlerde katılımcıların hem dinî hem de kültürel olarak kendilerini rahat, güvende ve yakın hissettikleri yerde yaşamalarının uyum konusunda olumlu anlamda önemli olduğu görülmektedir.

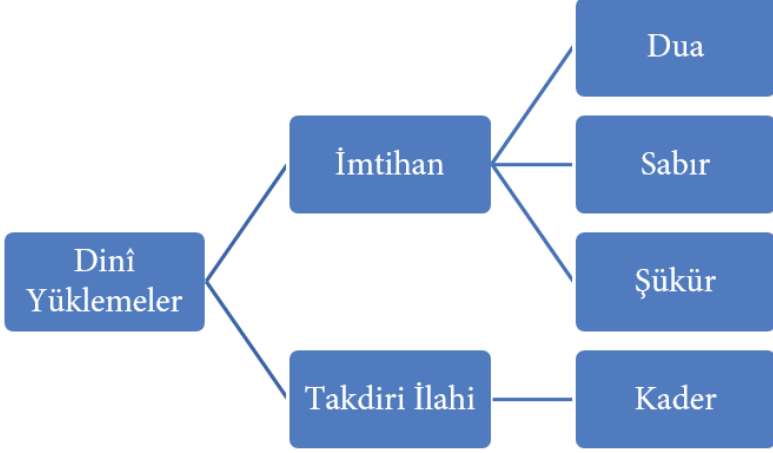
4.1.4. Travmatik Olaylarla Baş Etme Süreci ve Din

Katılımcılar gerek savaş anından başlayıp göç süreci bitene kadar gerekse de göç ettikten sonra birçok travmatik olayla karşı karşıya kalmıştır. Yaşadıkları yerde savaşın çıkması, yakınlarını kaybetmeleri, her şeylerini bırakıp bilmedikleri bir yere doğru yola çıkmaları, yeni bir kültürde hayata tutunmaları ve daha birçok şey, göçe zorlanmış bireylerin baş etmesi gereken olaylar zinciri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakıldığı zaman katılımcıların bu olaylarla baş etmek için pek çok yönetime başvurduğu görülmektedir. Bu sürecin önemli motivasyon kaynakları arasında sosyal destek, yaşadıklarını unutmaya yoluna gitmek, çalışmak ve inançlarından destek almak sayılabilir. Katılımcılar baş etme sürecindeki görüşler hakkında şunları ifade etmiştir: "Arkadaşlarımdan yardım istedim. Bazen para sıkıntılarımda oldu o şekilde. Arkadaşlarımla dertleştim onlar sorunlarımı aşmada destek oldular" (K6-E-21), "Akrabalarla olduk destek oldular..." (K8-E-41), "Çok çalıştım vallahi çok. Günde 12-13 saat çalıştım" (K5-E-40), "Çalıştım ben. Çünkü çalışmayınca düşünceler beni rahat bırakmıyordu ama çalışınca rahat ediyor, düşünmüyordum" (K15-K-30). Görüldüğü üzere problemler karşısında hayatı anlamlandırma ve uyum sağlamaya çalışan bireyler farklı başa

³⁶ Sağır, *Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din*; M. Murat Erdoğan, *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017).

çıkma mekanizmaları geliştirmektedir. Bu mekanizmalar arasında sosyal desteğin yadsınamaz bir rolü olduğu aşikârdır.³⁷

Şekil 2: Travmatik Olaylarla Baş Etme Sürecine Katkı Sağlayan Unsurlar

Din, bireyin yaratıcı ile arasındaki ilişkide yol haritasıdır ve inanan insan bu ilişki sayesinde kendisini güçlü kılarak problemlerle baş edebilir.³⁸ Yaşadıkları sorunlar karşısında sabır, dua, kader, imtihan ve takdiri ilahi gibi dinî atıflarda bulunan katılımcıların karşılaştıkları problemlerle baş etme sürecinde en fazla başvurdukları kaynak din olmuştur. Konu hakkında düşünceleri sorulan katılımcılar şunları demiştir: “Artık başımıza bir iş geldi mi bu Allah’tan geldi diyoruz. Allah’tan gelen bir şey yani takdiri ilahi ona inandık ve sabrettik. Eğer böyle olmasaydı kendimi boşlukta gibi hissederdim” (K7-E-42), “Savaştan geldik ama Allah her zaman mevcut yani imanımız var o yüzden hep güçlü hissediyorum. Oradaki sıkıntılara burada sabır gerekli. Sabır varsa mükâfat var. Allah görüyor” (K12-E-53), “Daha çok şükrettik, sabrettik. Ben ve eşim daima dua ettik namaz kıldık...” (K14-K-35), “...artık evden çıkarken dua ve istiğfar ediyorum, ayetel kürsi okuyorum. Çok okuyorum, üç dört tane okuyorum sabah evden çıkarken. Allah’a sığındım yani” (K5-E-40), “İşte bir imtihandı bu bizim için ve göç ettik. Bir kültürden başka bir kültüre geçtik ve dinimizde daha iyi durduk. Dinimizden çıkmamaktı maksat zaten” (K6-E-21).

³⁷ Nesibe Esen Ateş, “Sosyal destek ve dinî başa çıkma: Şehit aileleri ve gaziler örneği”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2019), 73-100.

³⁸ İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 90.

Bireyin inancını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Savaş ve doğal afetler gibi pek çok zorlu yaşam olayları karşısında birey farklı reaksiyonlar gösterebilir. Bu reaksiyonlar neticesinde bazı kişiler inanç noktasında daha olumlu bir seviyeye ilerlerken bazıları da kopuşlar ve uzaklaşmalar yaşayabilmektedir.³⁹ Baktığımız zaman bazı katılımcılar yaşadıkları olayları anlamlandırmada inanç noktasında olumlu bir kıyaslama yoluna gitmiştir. Başlarına gelen kötü olaylar olmadan önce çok az şükrettiklerini, rızık ve nimetlerin farkında olmadıklarını ve israf ettiklerini belirtmişlerdir. Lakin göç sonrası hayatlarında bu durumun değiştiğini şu ifadelerle desteklemişlerdir: "...öncelikle rızık öğrendim. Çünkü orada hayatım daha iyiydi ama buraya geldik bir şeyimiz yoktu. İnandık ki rızık Allah'tan geliyor elhamdulillah. Şimdi daha iyi yani" (K3-K-36), "daha çok şükrettik. Şimdi Suriye'de her şey vardı, hayat güzeldi lakin Allah bu nimeti aldı bizden. Biz o zaman düşünmüyorduk. Örneğin bugün ekmek kıymeti bildik, israf etmemeyi öğrendik. Şimdi bir tane alırım fazla almam. Orada atardık ama" (K8-E-41), "biz biliyoruz ki her şeyin bir sebebi var. Bir zamanlar biz çok mutluyduk lakin belki bir fakir aç yattı ve biz tok yattık bir yerde her şeyin bir sebebi var" (K19-K-41), "Ben eskiden Suriye'de nimetin kıymetini çok fazla bilmiyordum yani dinî mana biraz eksikti. Burada dinî anlamda eksik olan ne varsa tamamladım, bağladım, yükledim onu. Mesela ben eskiden camiye girer namazı kılar hemen çıkardım ama şimdi dua da ediyorum, istiğfar da ediyorum yükleme daha fazla yani. Kültürel ve dinî olarak ne eksikse her şeyi yüklemeyi öğrendim" (K5-E-40).

Yapılan araştırmalara bakıldığında zaman özellikle travmatik olaylarla baş etmede dinin rolü oldukça önemlidir. Bireylerin Tanrı'ya sığınarak kendilerini iyi hissetmeleri, olumlu dinî başa çıkma mekanizmaları geliştirmeleri, travmayı anlamlandırma ve baş etme hususunda dinî atıflardan faydalanmalarının büyük önem arz ettiği tespit edilmiştir.⁴⁰ Yani bireylerin inançlarından aldıkları desteğin uyum sürecinde oldukça önemli olduğu görülmektedir.

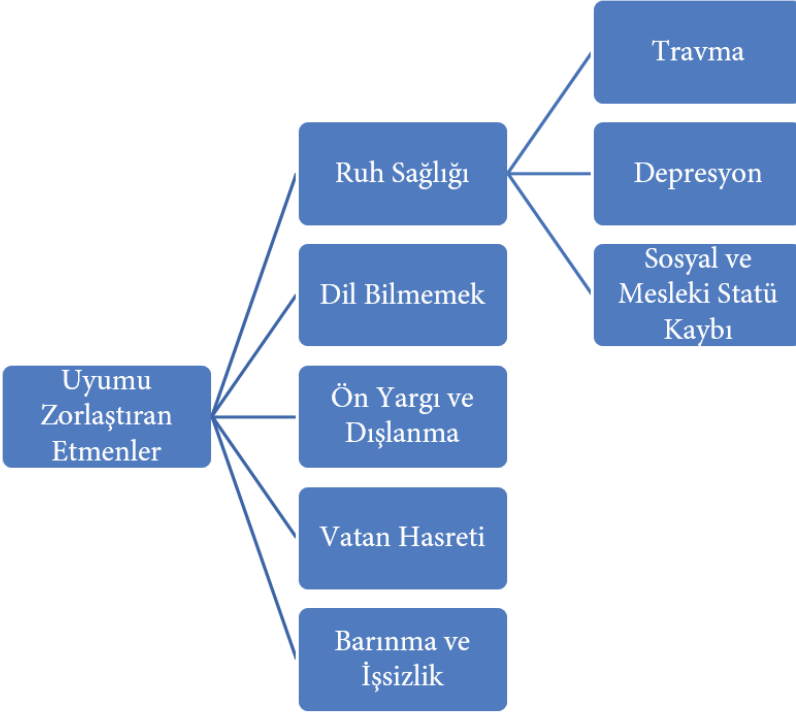
³⁹ Hasan Kayıklık, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2005), 141.

⁴⁰ Nesibe Esen Ateş, "Travmayı Anlamlandırması Açısından İmtihan İnancı ve Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği", *Trabzon İlahiyat Dergisi Trabzon* 6/1 (2019), 429-455; Zeynep Sağır, "Kültürleşme, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti: Türkiye'de Yaşayan Yabancı Öğrenciler Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Kilitbahir* 17 (18 Eylül 2020), 23; Ali Ayten - Zeynep Sağır, "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (06 Ocak 2015), 5-18; Yunus Emre Temiz, "İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerde Dua ve Başa Çıkma Tazmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Beü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15 Haziran 2019), 176-206.

4.2. Uyumu Zorlaştıran Etmenler

4.2.1. Yeni Bir Hayat İnşası

Şekil 3: Uyum Sürecini Zorlaştıran Etmenler

Suriyeliler, ülkelerinde çıkan savaş dolayısıyla göçe maruz kaldıktan sonra yeni yerlere göç etmişlerdir. Her göçmenin karşılaçağı zorluklar gibi Suriyeliler’de göç ettikleri yeni yerde ilk zamanlarda çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Katılımcıların bu konudaki düşüncelerine bakacak olursak: “Zor tarafları ilk başta oldu dil olarak... Dilimiz değişti. Bizimkiler fazla Türkçe bilmiyor diye zorlandık. Biraz zorluk çektiler ilk defa. Sonra hepsi Türkçe öğrendiler. Ben 3 ay içinde alıştım, dil öğrendim” (K6-E-21), “Yaşam yani çok zor. Geçim zor, maddi anlamda zor yani...” (K7-E-42), “Önceden çok daha zordu çünkü buradaki yaşamı bilmiyorum, dil bilmiyorum, iş yoktu, para yoktu, faturalar vardı, babam hastaydı çok para lazımdı ilaçlar için...” (K13-K-34), “Vatanımdan ayrılmak çok zordu yani...” (K16-E-41), “...10 yıldır anne ve babamı görmedim onlar Suriye’de o zor yani...” (K11-K-

38), “Mesela ev kiralari çok pahalı, maaş biraz az, eşyalar mesela hiçbir şey yok bende. Maddi açıdan zor yani” (K4-E-36). Görüldüğü üzere Suriyelilerin yeni göç ettikleri yerde karşılaştıkları en büyük problem dil ve barınma olmuştur. Bu sorunları hallettikten sonra sırada çalışma hayatı gelmektedir. Göçmenler gittikleri yeni toplumlarda genellikle ucuz işçi olarak çalıştırılmaktadır. Katılımcıların bu konudaki şikâyetleri uyum sürecini zedeleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Genel olarak ev sahibi grup üyeleri tarafında hoş karşılanan Kilis'teki Suriyeliler az da olsa önyargı ve dışlanmayla karşılaşmışlardır. Önyargı ve dışlanmanın az olmasında, daha önce de belirttiğimiz gibi Kilis'in, Suriye'ye olan kültürel ve dinî yakınlığı ve önceden kurulan akrabalık ilişkilerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %16'sı böyle bir durumla karşı karşıya kaldığını, geri kalan kısım ise iletişim ve etkileşimlerinin iyi düzeyde olduğunu belirtmiştir: “En zor şey ise şu oldu. Bir gün hastaneye gittim ve öncesinde randevuda almıştım. Oradaki bir hemşire beni bir saatten fazla bekletti ama almadı içeriye sıra bende olmasına rağmen hep Türkleri almış. Sonra ben ona neden bekliyorum, randevum var deyince bana dedi ki, size burada yer yok kendi yerinize gidin dedi” (K19-K-41), “Keşke Türklere bazı kişiler bizim hakkımızda iyi konuşsalar. Çünkü Suriyelilerin hepsi aynı değil. Mesela ben bu iş yerine ilk geldiğimde müdür ve müdür yardımcılarını yüz ifadeleriyle gelmemden memnuniyetsiz olduklarını belli ettiler. Ne istersem tersliyorlardı mesela ama bir yıl geçince daha iyi olmaya başladı. Ön yargılı davranıyorlar biraz ama bizi tanımıyorlar, biz nasılız bilmiyorlar. Bazı komşular bize iyi diyor ama bazı komşular bunlar Arap, bunlar kötü diyor. Mesele bazı öğretmenler diyor bütün Suriyeliler para alıyorsunuz, biz gönüllü eğitimciyiz UNICEF'ten para alıyoruz diyoruz, hayır siz Türk bakanlığından alıyorsunuz diyorlar inanmıyorlar yani... Müslüman Müslümana iyi davransa mesela. Örneğin okuldaki sabahçı öğretmenler hicab yapıyorlar ama hiç selam vermiyorlar. Hicab var, namaz var, hac var ama selam yok, iyi davranış yok nedenini anlamıyorum. Mesela ben kimsenin imanını ölçmüyorum ama burada iki tane öğretmen var ve hicab yapmıyorlar ama bizi ne zaman görseler selam veriyorlar, iyi davranıyorlar. Biz daha rahat hissediyoruz öyle” (K17-K-36). Görüldüğü üzere ön yargı ve dışlanma yeni kültüre uyumun önündeki bir engel olarak nitelendirilebilir. Göçe maruz kalan bireyler ön yargı ve dışlanmaya ne kadar az maruz kalırsa uyum sürecinin de o denli olumlu yönde ilerleyeceği düşünülmektedir.

Suriyelilerin yaşamış oldukları travmatik olaylar ruh sağlığını derinden etkilemektedir. Savaş dolayısıyla her şeylerini geride bırakmaları ve yakınlarını kaybedenlerin yas sürecinin devam etmesi ruh sağlığını olumsuz

yönde etkileyen unsurların başındadır: “Orada mal, mülk vardı. Şimdi gelecek kaygısı var, düşünüyorsun sürekli ne olacağını bilmiyorsun. Çocuklar var acaba okuyacaklar mı, kira sorun mesela ne olacağını kestiremiyorsun. Güvencen yok yani” (K7-E-42), “Benim kardeşim yeni evlenmişti iki yıl önce ama öldü. Sürekli ağlıyorum kardeşimi düşünerek. Kötü hissediyorum tabi. Her zaman sinirli ve üzgün hissediyorum. Vatanım nasıl olacak diye üzülüyorum” (K14-K-35), “Benim erkek kardeşim vardı 30 yaşında ve öldü savaş dolayısıyla hissizleştim yani hissetmiyorum çok üzülüyorum erkek kardeşim için” (K15-K-30), “Benim abim, dayılarım hep şehit oldu kaç tanesi şehit oldu sayamazsın yani. Bomba sesleri hala kulaklarımdan çıkmıyor. Artık bir şeyler olsa da normal benim için alıştım sanki. Bence psikolojim iyi değil anladın mı, bir insan acı çeker ya da merhametli olur değil mi ben artık bir şey hissetmiyorum. Belki öyle olmamam gerek ama öyleyim. Şimdi bir insan ölecek mesela göreceksin ama benim gözlerim binlerce insan benim gözlerim önünde ölmüştü, yaralıydı yatıyordu. Kimisinin gözleri ve elleri çıkmış bunları gördüm ben. Ailem gitti lakin ben bazı sebeplerden ötürü hemen gide-medim Türkiye’ye. Maalesef beni yakaladılar. Dayaklar attılar, işkenceler ettiler. Her tarafım yara bere içindeydi. Yemek yiyemiyordum, banyo yoktu, su yoktu. Üç dört gün sonra ancak birazcık su içtim ve bir lokma bulgur yedim. İşte daha anlatsam çok şey var bunlardan dolayı hiçbir şey hissedemiyorum artık kalbim kurudu yani anlıyor musun beni” (K18-K-29). “Vallahi benim psikolojimi çok kötü etkiledi. Ben hayatımda sigara içmemiştim buraya geldim sigaraya başladım, düşüncelere daldım sürekli hep sıkıntı stres öyle yani” (K8-E-46),

Sosyal ve mesleki statü kaybına uğrama da ruh sağlığını olumsuz olarak etkilemekte ve uyum sürecine ket vurmaktadır. Katılımcıların konu hakkındaki duygu ve düşüncelerine bakacak olursak: “Ben Suriye’de öğretmen-dim ve 26 yıldır çalışıyordum. Her zaman saygın hissediyordum. Her gün sınıfta ders veriyordum çok güvenli ve rahattı. Gururlu hissediyordum. Lakin şimdi burada ne yapıyorum sürekli oturuyorum. Öğrenciler yok yalnızca. Bu durum bana kötü hissettiriyor üzülüyorum. Suriye’de her şeyim vardı” (K12-E-53), “Mesela ben Suriye’de avukattım durumum çok iyiydi. Savaştan sonra çok kötü oldum. İşimi, evimi, arazimi bıraktım geldim. Bu durumlar beni çok kötü etkiledi çok kötü hissettim” (K4-E-38), “Ben üniversite mezunuyum ve arkadaşlarım, abilerim ve kardeşlerim de öyle. Kimisi sağlıkçı kimisi Arapça, kimya hocası vs. Orada çok güzel bir hayatımız vardı lakin buraya geldik hiçbir şey yok. Ne çalışıyoruz ne oturuyoruz hiçbir şey yapamıyoruz” (K18-K-29), “Ben hayatımda her zaman gülümsüyorum. Biliyorum savaş var ama mecbur yapıyorum yani gülümsüyorum her zaman. Bilmiyorum savaş bana

ne yaptı, bir şey, içimde bir şey yaptı ama ben konuşmuyorum. Unutmuyoruz da ama çocuklarımız için unutmuyoruz” (K17-K-36). Bazı araştırmalar sosyal ve mesleki statü kaybına uğrayan bireylerin ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenmeleride ve uyum sürecini zorlaştırmış gözükmektedir⁴¹

SONUÇ

Ülkelerinde çıkan iç savaş nedeniyle göçe zorlanan Suriyelilerin uyum süreçleri iki başlık altında incelenmiştir. İlk olarak uyum sürecini kolaylaştıran daha sonra zorlaştıran etmenler tespit edilmiştir. Suriyelilerin uyum sürecine olumlu anlamda etki eden etmenlerin başında Kilis'i tercih etme sebepleri gelmektedir. Bununda ilk adımı sınır komşuluğundan gelmektedir. Kilis, Suriye'ye en yakın şehirlerden biri olduğu için katılımcıların göç sürecindeki ilk tercihleri arasında yer almıştır. Bunun yanında şehrin dinî ve kültürel yapısının da etkisi oldukça önemlidir. Katılımcılar, Kilişe gelme ve başka bir şehre gitmeme nedenlerini açıklarken sıklıkla Kilis'teki dinî yaşantıya, kültürel benzerliğe ve şehrin muhafazakâr yapısına vurguda bulunmuştur. Uyumu kolaylaştıran bir diğer etmen ise dildir. Bazı katılımcılar savaştan önce iki kültürün hem ticaret hem de akrabalık ilişkileri kurduklarını ifade etmiştir.

Katılımcılardan bazıları göçten önce Türkçe bildiğini ifade ederken bazıları da göç ettikten çok kısa bir süre sonra dil öğrendiğini belirtmiştir. Şüphesiz ki iletişimin en önemli adımı olan dil konusu, olumlu anlamda seyrettiğinde uyum sürecini olumlu anlamda etkilemektedir. Bir diğer etmen ise ev sahibi toplumun Suriyelilere karşı tutum ve davranışlarıdır. Katılımcılar, ev sahibi toplum tarafından iyi bir şekilde karşılandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca ön yargı ve ayrımcılık gibi durumlara da çok az rastlanmıştır. Bu durum, Kilis şehrinin kendine has bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak zorlu yaşam olaylarıyla baş etme sürecinde dinin rolü oldukça büyüktür. Katılımcıların birçoğu yaşadıklarını bir imtihan, kader ve takdir ilahi olarak yorumlamıştır. Zorlu olaylar karşısında Tanrı'ya sığınmış, ondan destek almışlardır. Buradan da anlaşılacağı üzere olumlu dinî başa çıkma mekanizması uyum sürecine pozitif anlamda katkı sağlamaktadır. Kültürleşme stratejileri açısından bakıldığında ise uyum sürecinin pozitif yönde ilerlediği tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu entegrasyon stratejisine yönelmiştir. İki özümleme, üç ayrılma stratejisine yönelen vardır. Marjinalleşme stratejisine ise yönelen yoktur. Entegrasyon stratejisine

⁴¹ Bilge Ataca-John W. Berry, “Psychological, Sociocultural, and Marital Adaptation of Turkish Immigrant Couples in Canada”, *International Journal of Psychology* 37/1 (Şubat 2002), 13-26; Zeynep Aycan, “Ekonomik Hayata Katılımda Yaşanan Sorunların Göçmenlerin Psikolojik Sağlığı ve Ülke Uyumu Üzerine Etkileri”, *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 17-30.

yönelmelerinde en önemli neden ev sahibi toplumun tutum ve davranışları olmuştur. Ayrılma stratejisine yönelen katılımcılar bazı ön yargılı ve dışlamacı tavırlarla karşılaşmıştır. Asimilasyona yönelenler ise vatandaşlık aldıklarını ve kendilerini bu ülkenin vatandaşı olarak gördüklerini belirtmiştir.

Uyumu zorlaştıran etmenlere bakıldığında ise dil bilmeme, barınma, iş ve ruh sağlığı gibi konular başta gelmektedir. Başlarda dil konusu kendileri için problem olan katılımcıların uyum süreci yavaş ilerlemektedir. Barınma ve iş konusu ise bir diğer zorluktur. Katılımcılar kitlesel bir göç hareketine maruz kaldıkları için her şeylerini bırakarak yola çıkmışlardır. Dolayısıyla yeni geldikleri yerdeki ev kiralari ve iş bulamamaları uyum sürecini zorlaştıran unsurlardandır. Az da olsa ön yargı ve dışlanmaya maruz kalma, uyum sürecini sekteye uğratan durumlardandır. Son olarak uyum sürecini zorlaştıran etmenlerden bir diğeri ise ruh sağlığıdır. Birçok travmatik olay yaşayan katılımcılar, anılarının hâlâ taze olduğunu ifade etmiştir. Bu olaylardan etkilenmeleri uyum sürecini zorlaştıran en önemli etmendir.

KAYNAKÇA

- Apak, Hıdır. “Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (15 Mayıs 2015), 125-142. <https://doi.org/10.20493/bt.53521>
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1980.
- Ataca, Bilge-Berry, John W. “Psychological, Sociocultural, and Marital Adaptation of Turkish İmmigrant Couples in Canada”. *International Journal of Psychology* 37/1 (Şubat 2002), 13-26. <https://doi.org/10.1080/00207590143000135>
- Aycan, Zeynep. “Ekonomik Hayata Katılımda Yaşanan Sorunların Göçmenlerin Psikolojik Sağlığı ve Ülke Uyumu Üzerine Etkileri”. *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 17-30.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak: Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Ayten, Ali-Sağır, Zeynep. “Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (06 Ocak 2015), 5-18. <https://doi.org/10.15370/muifd.86222>
- Balkış Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 24. Basım, 2015.
- Berry, John W. “A Psychology of İmmigration”. *Journal of Social Issues* 57/3 (Eylül 2001), 615-631. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00231>

- Berry, John W. vd. *Cross-Cultural Psychology Research and Applications*. New York: Cambridge University Press., 2002.
- Berry, John W. vd. "Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation". *Applied Psychology* 55/3 (2006), 303-332. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>
- Berry, John W. "Immigration, Acculturation, and Adaptation". *Applied Psychology* 46/1 (1997), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Cetrez, Önver Andreas. "The Next Generation of Assyrians in Sweden: Religiosity as a Functioning System of Meaning within The Process of Acculturation". *Mental Health, Religion & Culture* 14/5 (Haziran 2011), 473-487. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13674676.2010.484061>
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed. Bütün, M., Demir, S.B.) Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Emiroğlu, Kudret-Aydın, Suavi. *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Erdoğan, M. Murat. *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Esen Ateş, Nesibe. "Sosyal destek ve dinî başa çıkma: Şehit aileleri ve gaziler örneği". *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2019), 73-100.
- Esen Ateş, Nesibe. "Travmayı Anlamlandırması Açısından İmtihan İnancı ve Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği". *Trabzon İlahiyat Dergisi Trabzon* 6/1 (2019), 429-455. <https://doi.org/10.33718/tid.546770>
- Fikretoğlu, Ozan. *Toplumsal Psikoloji Perspektifinde Kültür ve Kültür değerleri*. K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Gezici Yalçın, Meral. *Göç Psikolojisi Göçmen Gerçeğini Anlamlandırmaya Dönük Bir Sosyal Psikoloji Derlemesi*. Ankara.: Pharmakon Yayınevi, 2017.
- Graves, Theodore D. "Psychological Acculturation in A Tri-Ethnic Community". *Southwestern Journal of Anthropology* 23/4 (Aralık 1967), 337-350. <https://doi.org/10.1086/soutjanth.23.4.3629450>
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Kadem. *Kadem Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu* (2018).
- Karacoşkun, M. Doğan. "Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 23-36.

- Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2. Basım, 2014.
- Kayıklık, Hasan. “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2005), 133-155.
- Martikainen, Tuomas (Çev. Nebile Özmen). “Din, Göçmenler ve Entegrasyon”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2010), 263-276. <https://doi.org/10.15370/muifd.12856>
- Matsumoto, David. “Culture and Cultural Worldviews: Do Verbal Descriptions about Culture Reflect Anything Other Than Verbal Descriptions of Culture?” *Culture and Psychology* 12/1 (2006), 33-62. <https://doi.org/10.1177/1354067X06061592>
- Matsumoto, David-Juang, Linda. *Culture and Psychology*. Wadsworth Publishing, 2003.
- Pargament, Kennet I. “‘Tanrım Bana Yardım Et’ Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru (Çev. A. Albayrak)”. *Tabula Rasa: Felsefe&Teoloji* 3/9 (2003), 207-238.
- Rudmin, Floyd. “Constructs, Measurements and Models of Acculturation and Acculturative Stress”. *International Journal of Intercultural Relations* 33/2 (Mart 2009), 106-123. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.001>
- Sağır, Zeynep. *Kültürel Uyum, Ruh Sağlığı ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2018.
- Sağır, Zeynep. “Kültürleşme, Dini Başa Çıkma ve Yaşam Memnuniyeti: Türkiye’de Yaşayan Yabancı Öğrenciler Üzerine Nicel Bir Araştırma”. *Kilitbahır* 17 (18 Eylül 2020), 5-37. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.4033461>
- Seggie, Fatma Nevra-Yasemin Bayyurt (ed.). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Simpson, J. A.-Weiner, E. S. C. *The Oxford English Dictionary (Second Edition) (A-BAZ)*. Clarendon Press. Oxford, 1989.
- Şeker, Betül Dilara. “Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”. *Göç ve Uyum*. ed. Betül Dilara Şeker vd. Transnational Press London, 2. Basım, 2015.
- Temiz, Yunus Emre. “İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerde Dua ve Başa Çıkma Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Beü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 176-206. <https://doi.org/10.33460/beuifd.551350>
- Tylor, Edward Burnet. *Primitive Culture: Researches into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: J. Murray, 1871.
- Ülker, Osman-Efe, İbrahim. “Göç Teolojisi: Kilis Örneğinde Dinin Toplumsal Kabile Etkisinin İncelenmesi”. *Ortadoğu Etütleri* 13/2 (2021), 255-286.

- Yeter, Elife. “Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği”. *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 99-126.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Yücedağ, Esin Karacan. “Göç ve uyum sürecinde dilin önemi ve etkisi”. *Küresel boyutlarıyla göç: Politik, ekonomik ve sosyal etkileri*. ed. Erol Turan-Savaş Çevik. 123-138. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.
- Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009.
- “İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.” 2021. [https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638# Türkiye ve Göç](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#Türkiye%20ve%20Göç), 2017.